

przez czołowych krytyków historiografii whigowskiej, wspomnianego wyżej H. Butterfielda i L. Namiera, to anachronizm w interpretacji przeszłości, którą przedstawiano jako prostą drogę do współczesności. Jest to szczególnie widoczne w pracach poświęconych historii konstytucjonalizmu i parlamentaryzmu angielskiego, która stanowiła główny przedmiot zainteresowań historyków whigowskich. Whigowski anachronizm mający swoje podłoże w ideologii liberalizmu opierał się na ewolucjonizmie oraz teleologicznym ujmowaniu historii jako procesu linearnego. Efektem tego sposobu interpretacji było silne podkreślanie podobieństw przy jednoczesnym pomijaniu lub pomniejszaniu przeciwieństw, przy porównaniach przeszłości z teraźniejszością. Około 1900 r. pojawiła się reakcja przeciwko takiemu ujmowaniu dziejów. Atak skierowano przede wszystkim przeciwko linearnemu ewolucjonizmowi. Zastąpiono go widzeniem historii jako gry przypadków, interpretacje opierając na „prawie nie zamierzonych konsekwencji”.

Według Autora na upadek historiografii whigowskiej złożyło się kilka przyczyn. Przede wszystkim zmiany zaszeły w obrębie podejścia do nauki historii — historię konstytucyjną zaczęła powoli wypierać historia ekonomiczna i administracyjna. Następna przyczyna to postępująca profesjonalizacja nauki historii. Wreszcie, co wydaje się najistotniejsze, to wpływ zmian w życiu społecznym, politycznym oraz w ideologii liberalnej na podejście do uprawiania tej dyscypliny.

Autor analizuje historiografię whigowską biorąc pod uwagę sytuację polityczną w dziewiętnastowiecznej Anglii oraz ewolucję myśli politycznej liberalizmu, co podkreśla funkcje tej historiografii. W pracy doskonale ujęto związek występujący między obszarami zainteresowań historyków a bieżącymi wydarzeniami społecznymi i politycznymi, np. na przykładzie prac Stubbsa poświęconych ewolucji średniowiecznego konstytucjonalizmu, wpływ życia politycznego na podjęcie przez Macaulay'a badań nad rewolucją angielską czy oddziaływanie rozwoju demokracji na prace Maitlanda i następnie Pollarda.

P. B. M. Blaas stwierdza, że już stosunkowo wcześniej historiografia whigowska, w szczególności mediewistyka, wolna była od błędów zarzucanych jej w XX w. przez jej krytyków.

W pracy odczuwa się pewien niedosyt w prezentacji poglądów ideologii liberalnej i jej przemian w drugiej połowie XIX w. Prezentacja taka nie stanowiła celu pracy, ale skoro Autor zdecydował się przeznaczyć na ujęcie tego zagadnienia cały rozdział, to można było dokonać pełniejszej prezentacji. Wydaje się, że w ten sposób całość wywodów zyskałaby na przejrzystości, a jednocześnie praca nabrałaby w większym stopniu interdyscyplinarnego charakteru, stanowiąc także cenny wkład do badań nad historią myśli politycznej.

A.CZ.

H. J. van Eikema Hommes, *Major Trends in the History of Legal Philosophy*, Amsterdam—New York—Oxford 1979, North-Holland Publishing Company, ss. 442.

Niewiele jest dobrych syntez historii myśli prawnej. Opracowania tego rodzaju nie doczekaliśmy się także w literaturze polskiej. Badania takie podejmowali najczęściej teoretycy prawa, a opracowania K. Opalka, J. Wróblewskiego czy M. Boruckiej-Arctowej zasługują na wysokie uznanie, nie mają jednak charakteru całościowego. Z kolei historycy doktryn politycznoprawnych koncen-

trują z reguły swoją uwagę na dziejach myśli politycznej, pozostawiając na ubo-
czu badania nad rozwojem myśli prawnej.

Z tym większym zainteresowaniem należy odnotować dobrą syntezę Hendrika
van Eikema Hommes'a, profesora jurysprudencji i filozofii prawa Free Univer-
sity w Amsterdamie.

W obszernej pracy udało się Autorowi przedstawić wszystkie podstawowe
kierunki w dziejach doktryn prawnych, poczynwszy od myśli starożytnej Grecji
okresu przedsokratejskiego do współczesnych kierunków w nauce prawa. Naj-
cenniejszy wydaje się w pracy fakt, iż Autor nie ograniczył się jedynie do re-
konstrukcji poglądów najwybitniejszych przedstawicieli poszczególnych kierunków
i szkół. Oprócz prezentacji prof. H. J. van Eikema Hommes wprowadza czytel-
nika w zawile problemy teoretyczne, w specyfikę siatki pojęciowej, jednocześnie
często przeprowadzając krytykę poszczególnych rozwiązań problemów teoretycz-
nych.

Struktura pracy składa się z krótkiego wstępu i piętnastu rozdziałów. W czter-
nastu rozdziałach Autor przedstawia kierunki filozofii prawa, a w ostatnim pięt-
nastym na trzydziestu stronach prezentuje swoją koncepcję jurysprudencji.

Założenia teoretyczne i metodologiczne przedstawianej pracy oparte są na
radikalnej, transcendentalnej krytyce (*radical transcendental critique*), której
główne idee wyłożył Autor w rozdziale XV.

Nie podzielać przyjętych w pracy założeń teoretycznych, podkreślić należy
wartości informacyjne i metodyczne prezentowanej syntezy.

A.CZ.

Antonio Marongiu, *Storia del diritto italiano. Ordinamenti e istituti di
governo*. Nuova edizione, ed. Cisalpino-Goliardica, Milano 1978, ss. XII, 595.

Jest to drugie, rozszerzone wydanie podręcznika, próby syntezy dziejów ustro-
jów politycznych na ziemiach Italii od wieku IX do upadku reżymu faszystow-
skiego (pierwsza edycja z 1956 r. kończyła się na XIX w.). Swoje wywody podzie-
lił Autor na cztery chronologiczno-problemowe części, a to: średniowiecze z jego
władztwami terytorialnymi i partykularyzmami miejskimi; absolutyzm ujmowany
w dwu etapach — renesansowym i oświeceniowym; okres dążeń i pierwszych do-
świadczeń konstytucyjnych (czasy rewolucji francuskiej, Napoleona i Restauracji);
prawa publicznego Włoch, tj. królestwa Sardynii i Italii lat 1861 - 1915 i 1918 - 1943.
W trzech pierwszych częściach dominuje ujęcie komparatystyczne (Autor należy
do promotorów tej metody na gruncie historii ustroju, por. Czas. Prawno-Hist.,
XXXI, 1981, z. 1, s. 242), wynik braku jednności politycznej ziem włoskich. Do
poszczególnych rozdziałów i paragrafów, na które dzieli się każda z części dołą-
czono obszerne zestawienia bibliograficzne. Tom zamyka indeks osób (w tym auto-
rów prac), nazw geograficznych i podstawowych instytucji.

S.R.

Noty opracowali: Adam Czarnota (A. Cz.), Marek Kuryłowicz (M. K.), Lesław
Pauli (L. P.), Stanisław Russocki (S. R.), Stanisław Salmonowicz (St. S.).